

УДК 342.95 (477)

А. В. Остропілець
аспірант Харківського науково-дослідного
інституту судових експертиз ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВО-ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Адміністративно-правове забезпечення діяльності судово-експертних установ України передбачає формування ефективної системи державного управління у сфері судово-експертної діяльності, визначення основних принципів, завдань і функцій управління відповідно до встановлених напрямів проведення державної політики у даній сфері, вибір форм і методів впливу на зазначені правовідносини за допомогою комплексу відповідних засобів, важелів та інструментів. Поряд із питаннями закріплення та регулювання організаційно-управлінських засад діяльності державних спеціалізованих експертних установ України, важливим напрямком регулювання їх діяльності є питання науково-методичного забезпечення, що передбачає, зокрема, інформаційне забезпечення експертної діяльності та науково-дослідницької роботи судово-експертних установ, розробку методик проведення судових експертиз, їх атестацію та державну реєстрацію, кадрове забезпечення судово-експертної діяльності та ін.

Актуальність теми дослідження. Існуюча наразі система науково-методичних засад судово-експертної діяльності вимагає свого детального наукового вивчення з метою чіткого та вичерпного визначення основних напрямків, форм і процедур науково-методичного забезпечення функціонування судово-експертних установ України як одного з головних аспектів адміністративно-правового регулювання їх діяльності, адже від функціонування незалежної, кваліфікованої та об'єктивної експертизи, орієнтованої на максимальне використання сучасних досягнень науки й техніки, сьогодні багато в чому залежить ефективність правосуддя.

Стан дослідження. Важливість даного питання визначає наявність численних наукових досліджень у цій сфері: зокрема, загальній теорії судової експертизи присвячено ґрунтовні праці Т. Аверьянкової, В. Галунька, Ю. Грошового, О. Єщук, О. Зайцевої, О. Жеребка, Н. Клименко, О. Олійника, О. Росинської, М. Сегая, Е. Сімакової-Єфремян. Теоретичні основи державного управління судово-експертної діяльності розглядали В. Ємельянов, В. Лукьяненко, П. Репешко, С. Стеценко, Н. Ткаченко, В. Федчишина. Окремим аспектам адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності приділяли увагу такі

вітчизняні та зарубіжні науковці, як К. Бельський, В. Гончаренко, О. Ключев, В. Крижна, В. Лисиченко, В. Лукашевич, Н. Малаховська, О. Музичук, О. Соловйова, М. Шепітько, А. Шульженко, М. Щербаковський та ін. Але, незважаючи на досить широкий спектр досліджень у даній сфері, наразі все ще залишається недостатньо дослідженою низка питань, пов'язаних із визначенням змісту та особливостей основних напрямків, форм та процедур науково-методичного забезпечення діяльності судово-експертних установ України.

Мета та завдання дослідження. Метою статті є дослідження питання науково-методичного забезпечення функціонування судово-експертних установ України як одного з головних аспектів адміністративно-правового регулювання їх діяльності, що передбачає визначення основних напрямків, форм та процедур науково-методичного забезпечення діяльності судово-експертних установ України, аналіз їх значення та змісту.

Виклад основного матеріалу. До найважливіших з усіх форм та процедур науково-методичного забезпечення діяльності судово-експертних установ слід віднести розробку методик проведення судових експертиз, процедури їх атестації й державної реєстрації, а також пов'язані з ними процедури формування та ведення реєстру методик проведення судових експертиз.

Методика проведення судової експертизи є результатом наукової роботи, що містить систему методів дослідження, які застосовуються у процесі послідовних дій експерта з метою виконання певного експертного завдання. Розробка методик проведення судових експертиз, згідно з Законом України «Про судову експертизу», покладається на державні спеціалізовані установи, але їх державна реєстрація проводиться Міністерством юстиції, яке здійснює ведення державного Реєстру атестованих судових експертів, до якого вносяться атестовані відповідно до законодавства судові експерти [1].

Процедури формування та ведення Реєстру методик проведення судових експертиз врегульовані Порядком ведення Реєстру методик проведення судових експертиз, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 2.10.2008 р., № 1666/5 [2]. Згідно з Порядком, реєстр являє собою офіційну електронну базу даних, що ведеться з метою створення інформаційного фонду про на-

явність методик проведення судових експертиз, які атестовані та рекомендовані до впровадження в експертну практику відповідно до Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2008 р., № 595 [3]. Інформація, яка міститься у Реєстрі, є відкритою для запитів правоохоронних органів, судів та зацікавлених юридичних і фізичних осіб. Функції держателя реєстру здійснює Управління експертного забезпечення правосуддя Міністерства юстиції, а його адміністрування – державне підприємство «Національні інформаційні системи», що забезпечує технічне та технологічне створення і супровід програмного забезпечення Реєстру, надання доступу до Реєстру, забезпечує збереження та захист даних, що містяться у Реєстрі. Методика проведення судової експертизи, а також зміни до неї включаються до Реєстру за рішенням Координаційної ради з проблем судової експертизи при Мін'юсті України [3].

Методики проведення судових експертиз (окрім судово-медичних та судово-психіатричних) підлягають атестації та державній реєстрації. З цією метою Кабінетом Міністрів України було затверджено Порядок атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз [3], яким врегульовано процедури атестації та державної реєстрації методик проведення зазначених судових експертиз.

Атестація методик проведення судових експертиз полягає в оцінці звіту про наукову роботу, виконану з метою розроблення методик, шляхом проведення його рецензування та апробації методик спеціалізованими установами. Результати атестації методик розглядаються науковими радами спеціалізованих установ, які діють відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [4].

У разі прийняття науковою радою рішення про рекомендацію до впровадження методики проведення судових експертиз в експертну практику, вона подається для державної реєстрації. Державна реєстрація методик проведення судових експертиз проводиться Міністерством юстиції України, яке є держателем Реєстру методик проведення судових експертиз і визначає організаційні та методологічні принципи його ведення. Методики, подані для державної реєстрації, розглядаються Координаційною радою з проблем судової експертизи при Мін'юсті [3].

З метою науково-методичного забезпечення діяльності судово-експертних установ розроблено науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, що затверджені наказом Міністерства юстиції України від 03.03.2015 р., № 301/5 у додатку до Положення про експертно-кваліфі-

каційні комісії та атестацію судових експертів [5]. Також, з метою інформаційної та науково-методичної підтримки судово-експертної діяльності, Міністерство юстиції України забезпечує видання міжвідомчого науково-методичного збірника «Криміналістика та судова експертиза» [5].

Головна мета інформаційного забезпечення полягає у підвищенні ефективності управління судово-експертною діяльністю. Завданнями інформаційного забезпечення діяльності експертно-судових установ є:

- інформатизація експертних установ на основі єдиного методичного, інформаційного, програмного, технічного і організаційного забезпечення;
- створення єдиних міжвідомчих банків даних для забезпечення повної інформаційної підтримки проведення експертиз і досліджень;
- впровадження ефективної інформаційної взаємодії судово-експертних установ на основі сучасних технологій і програмних засобів;
- розроблення і підтримка автоматизованих робочих місць експерта;
- забезпечення безпеки судово-експертної діяльності [6, с. 22].

Відповідно до чинного законодавства, інформаційне забезпечення діяльності судово-експертних установ передбачає, що будь-які підприємства, установи, організації незалежно від форми власності зобов'язані надавати безоплатно інформацію, необхідну для проведення судових експертиз, державним спеціалізованим установам, а також, за згодою, натурні зразки або каталоги своєї продукції, технічну документацію та іншу інформацію, необхідну для створення й оновлення методичної та нормативної бази судової експертизи. Державні спеціалізовані установи, судові експерти та залучені фахівці, що проводять судові експертизи, у разі отримання інформації, що становить державну, комерційну чи іншу таємницю, що охороняється законом повинні забезпечити нерозголошення цих відомостей. Крім того, державні спеціалізовані установи, що проводять судові експертизи, мають право одержувати від судів, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування знаряддя кримінального правопорушення та інші речові докази для використання в експертній і науковій діяльності [1].

Важливим напрямком регулювання діяльності судово-експертних установ є кадрове забезпечення судово-експертної діяльності, адже сьогодні, як справедливо підкреслює Н. Ткаченко, підготовка кадрів судових експертів є одним із найважливіших засобів експертного забезпечення правосуддя в державі, оскільки тільки фахівець високого наукового рівня здатний забезпечити надання об'єктивного висновку на основі використання спеціальних знань у будь-якому

виді судочинства [7, с. 203]. Згідно з чинним законодавством, підготовка фахівців для державних спеціалізованих установ, що проводять судові експертизи, здійснюється вищими навчальними закладами; спеціалізація й підвищення кваліфікації проводяться на курсах та у спеціальних закладах відповідних міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. Вивчення потреб у підготовці, спеціалізації та підвищенні кваліфікації експертів, а також розроблення пропозицій щодо задоволення цих потреб здійснюються міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, до сфери управління яких належать державні спеціалізовані установи, що здійснюють судово-експертну діяльність [1]. Порядок підготовки та проходження стажування фахівців, які мають намір отримати та/або підтвердити кваліфікацію судового експерта, визначається Положенням про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 03.03.2015 р., № 301/5, за яким підготовка (стажування) здійснюється: за програмою підготовки з теоретичних, організаційних і процесуальних питань судової експертизи науково-дослідних установ судових експертів або Інститутом права та післядипломної освіти Міністерства юстиції України; за програмами підготовки з відповідних експертних спеціальностей науково-дослідних установ судових експертів [5].

П. Репешко, аналізуючи механізми кадрового забезпечення судово-експертної діяльності в Україні, наголошує на тому, що пріоритетним напрямом кадрової політики на сучасному етапі державотворення є створення дієвого механізму підготовки та залучення до роботи на державній службі висококваліфікованих фахівців та професіоналізація державної служби [8, с. 139]. Маємо також погодитися з думкою С. Євдокіменко, яка відзначає, що для ефективного виконання своїх обов'язків експерт сьогодні має бути якісно підготовленим спеціалістом, він повинен поєднувати фундаментальну наукову підготовку та глибокі практичні навички, безперервно поповнювати свої професійні знання, володіти високими громадянськими якостями та ін. [9, с. 47]. Дійсно, створення висококваліфікованого кадрового складу судово-експертних установ України вимагає наразі встановлення особливих вимог до тих осіб, які можуть обіймати посади судових експертів та керівників різних рівнів у судово-експертних установах та службах. З метою якісного добору кадрів, підвищення професійного рівня судових експертів, сприяння у підготовці кваліфікованих експертних кадрів, надання методичної допомоги і поширення серед експертного середовища високоморальних принципів та на підставі вищезазначених положень законодавства Міністерством

юстиції України було розроблено та наказом від 19.04.2012 р., № 611/5 затверджено Довідник кваліфікаційних характеристик посад працівників науково-дослідних установ судових експертів Міністерства юстиції [10]. Довідник містить у собі типові кваліфікаційні характеристики посад працівників науково-дослідних установ судових експертів та встановлює вимоги до змісту їх професійної діяльності та кваліфікації з метою сприяння вирішенню питань ефективного розподілу праці між працівниками науково-дослідних установ судових експертів, забезпечення єдності при визначенні їх посадових обов'язків. Положення Довідника є підставою для розроблення та затвердження посадових інструкцій працівників науково-дослідних установ судових експертів, в яких зазначається конкретний перелік їх посадових прав і обов'язків, виходячи із завдань, функцій, встановлених відповідними нормативно-правовими актами, статутами науково-дослідних установ судових експертів відповідних експертних установ. Поряд з тим, Довідник також є базою під час розроблення статутів науково-дослідних установ судових експертів та положень про їх структурні підрозділи в частині прав і обов'язків керівників, добору й розстановки кадрів, здійснення контролю за відповідністю працівника його спеціальності та кваліфікації, конкурсного відбору та атестації працівників, організації стажування, розроблення та вдосконалення програм підготовки та підвищення кваліфікації працівників відповідно до змісту їх професійної діяльності [11].

Висновки. Отже, серед усіх форм та процедур науково-методичного забезпечення діяльності судово-експертних установ до найважливіших відносяться розробка методик проведення судових експертів, процедури їх атестації й державної реєстрації, а також пов'язані з ними процедури формування та ведення реєстру методик проведення судових експертів. Важливим напрямком регулювання діяльності судово-експертних установ є також кадрове забезпечення судово-експертної діяльності. Створення висококваліфікованого кадрового складу судово-експертних установ України вимагає наразі встановлення особливих вимог до тих осіб, які можуть обіймати посади судових експертів та керівників різних рівнів у судово-експертних установах та службах. З метою забезпечення ефективного розподілу праці між працівниками науково-дослідних установ судових експертів, забезпечення єдності при визначенні їх посадових повноважень доцільним уявляється запровадження єдиних вимог до державних експертів усіх державних спеціалізованих установ Міністерства юстиції, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства охорони здоров'я, Міністерства оборони, Служби безпеки та Державної прикордонної служби України, а також законодав-

чого закріплення кваліфікаційних вимог до осіб, які ще мають намір отримати та/або підтвердити кваліфікацію судового експерта.

Література

1. Про судову експертизу: закон України від 25.02.1994 р., № 4038-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232.
2. Про затвердження Порядку ведення Реєстру методик проведення судових експертиз: наказ Міністерства юстиції України від 2.10.2008 р., № 1666/5. *Офіційний вісник України*. 2008. № 77. Ст. 2588.
3. Про затвердження Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз: постанова Кабінету Міністрів України від 2.07.2008 р., № 595. *Офіційний вісник України*. 2008. № 49. Ст. 1585.
4. Про наукову і науково-технічну діяльність: закон України від 26.11.2015 р., № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 3. Ст. 25.
5. Про затвердження положення про експертно-кваліфікаційні комісії та атестацію судових експертів: наказ Міністерства юстиції України від 03.03.2015 р., № 301/5. *Офіційний вісник України*. 2015. № 17. Ст. 468.
6. Яковлев А. Н. Проблемы информационного обеспечения деятельности государственных судебно-экспертных учреждений. *Судебная экспертиза*. 2005. № 2. С. 21–27.
7. Ткаченко Н. М. Удосконалення професійної підготовки судового експерта – важливий фактор розвитку експертної дидактики. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2016. Вип. 18. С. 203–214.
8. Репешко П. І. Механізми кадрового забезпечення судово-експертної діяльності в Україні. *Економіка та держава*. 2011. № 8. С. 138–140.
9. Євдокіменко С. В. Окремі аспекти організації експертної діяльності в Україні щодо проведення судово-економічних експертиз. *Право і безпека*. 2016. № 2 (61). С. 43–48.
10. Про затвердження Довідника кваліфікаційних характеристик посад працівників науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України: наказ Міністерства юстиції України від 19.04.2012 р., № 611/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0611323-12#n14>.
11. До питання кадрового забезпечення науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України: роз'яснення Міністерства юстиції України від 05.08.2013 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0019323-13>.

Анотація

Остропілець А. В. Основні напрямки науково-методичного забезпечення діяльності судово-експертних установ України. – Стаття.

У статті досліджено питання науково-методичного забезпечення функціонування судово-експертних установ України як одного з головних аспектів адміністративно-правового регулювання їх діяльності. Визначено головні напрямки науково-методичного забезпечення діяльності судово-експертних установ України, проаналізовано їх зміст та значення.

Розглянуто основні форми та процедури науково-методичного забезпечення діяльності судово-експертних установ України. До найважливіших з них було віднесено розробку методик проведення судових експертиз, процедури їх атестації й державної реєстрації, а також пов'язані з ними процедури формування та ведення реєстру методик проведення судових експертиз.

Встановлено головну мету інформаційного забезпечення діяльності судово-експертних установ України, що полягає у підвищенні ефективності управління судово-експертною діяльністю, а також визначено та проаналізовано основні завдання інформаційного забезпечення діяльності судово-експертних установ. Визначено основні напрямки інформаційної та науково-методичної підтримки судово-експертної діяльності, проаналізовано стан нормативно-правового закріплення питання інформаційного забезпечення діяльності судово-експертних установ в Україні.

Досліджено питання кадрового забезпечення як одного з важливих напрямків регулювання діяльності судово-експертних установ в Україні. Проаналізовано порядок підготовки та проходження стажування фахівців, які мають намір отримати та/або підтвердити кваліфікацію судового експерта. До пріоритетного напрямку розвитку кадрової політики віднесено створення висококваліфікованого кадрового складу судово-експертних установ України, що вимагає наразі встановлення особливих вимог до тих осіб, які можуть обіймати посади судових експертів та керівників різних рівнів у судово-експертних установах та службах.

Ключові слова: судово-експертні установи, судово-експертна діяльність, науково-методичне забезпечення експертної діяльності, напрями, форми та процедури.

Аннотация

Остропілець А. В. Основные направления научно-методического обеспечения деятельности судебно-экспертных учреждений Украины. – Статья.

Статья посвящена исследованию проблемы научно-методического обеспечения функционирования судебно-экспертных учреждений Украины как одного из главных аспектов административно-правового регулирования их деятельности. Рассмотрены основные формы и процедуры научно-методического обеспечения деятельности судебно-экспертных учреждений, к основным из которых отнесены разработка методик проведения судебных экспертиз, процедуры их аттестации и государственной регистрации, а также связанные с ними процедуры формирования и ведения реестра методик проведения судебных экспертиз. Определены направления информационной поддержки судебно-экспертной деятельности, а также кадрового обеспечения деятельности судебно-экспертных учреждений Украины.

Ключевые слова: судебно-экспертные учреждения, судебно-экспертная деятельность, научно-методическое обеспечение экспертной деятельности, направления, формы, процедуры.

Summary

Ostropilec A. V. The main directions of scientific and methodological ensuring of activity of forensic expert institutions in Ukraine. – Article.

The scientific article is devoted to research of scientific and methodological ensuring of activity of forensic expert institutions in Ukraine as one of the main aspects of the administrative and legal regulation of their functioning. The main directions of scientific and methodological ensuring of activity of forensic expert institutions in Ukraine was determined and analyzed.

The main forms and procedures of scientific and methodological ensuring of activity of forensic expert institutions in Ukraine are considered. The methods of conducting forensic examinations, the procedure of certification and registration of expert techniques, and the procedure for forming and maintaining a register of forensic enquire methodologies were prepared.

The main objective of the information ensuring of the activity of the forensic expert institutions in Ukraine was to determine the efficiency of the management of forensic expert activity. Analyzes of the objectives of the information ensuring of the activity of the forensic expert institutions in Ukraine were conducted. The basic directions of informational and scientific-methodical support of forensic expert activity are offered. The contemporary situation of legal ensuring of information ensuring of the activity of the forensic expert institutions in Ukraine is determined.

The personnel support as one of the important directions of regulation of activity of forensic institutions in Ukraine is researched. The procedures of preparation and passing of internship of experts are analyzed. The priority direction of personnel policy development includes the creation of highly skilled personnel of forensic expert institutions in Ukraine.

Key words: forensic expert institutions, forensic and expert activity, scientific and methodological ensuring of forensic and expert activity, directions, forms and procedures.